

BUDUĆNOST SUVREMENIH DRUŠTAVA: ILIBERALNE DEMOKRACIJE ILI LIBERALNE AUTOKRACIJE?

Berto Šalaj
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti

SAŽETAK

U radu se problematizira pojam iliberalne demokracije prvenstveno kroz djelo Fareeda Zakarije, ali i napetost između liberalizma i demokracije, dvije ključne sastavnice suvremenih demokratskih političkih poredaka kroz djela suvremenih politoloških autora. Autor daje pregled kako je koncept iliberalne demokracije prihvaćen među drugim teoretičarima i istraživačima demokracije. Rad zastupa tezu kako je odnos demokracije i liberalizma bio kontroverzan od samih početaka povezivanja tih dvaju segmenata. Suvremena politološka literatura, ali i aktualna politička zbivanja u demokratskim političkim poredcima sugeriraju da niti politički znanstvenici niti političari još nisu osmislili model koji bi uklonio tu napetost koja proizlazi iz postojanja dvaju različitih segmenata. Liberalne demokracije politički su poredci u kojima se kontinuirano traži kompromis između liberalnog individualizma i demokratskog kolektivizma.

KLJUČNE REČI: Fareed Zakaria, liberalizam, iliberalna demokracija

1. UVODNA RAZMATRANJA

Knjiga *Iliberalna demokracija u zemlji i inozemstvu*, američko-indijskog politologa Fareeda Zakarije, pojavila se u hrvatskom prijevodu 15 godina nakon što je autor u časopisu *Foreign Affairs*, u članku pod naslovom "The Rise of Illiberal Democracy", prvi puta spomenuo pojam iliberalne demokracije, te devet godina nakon izvornog izdanja knjige u kojoj detaljno eksplicira značenje i važnost tog pojma.¹ S obzirom na to da se Zakaria u ta

1 Fareed Zakaria (1964) američki je politolog i novinar indijskog podrijetla. Političku znanost diplomirao je na Yaleu, a doktorirao na Harvardu. Na sveučilištu Columbia nekoliko

dva rada često i puno referira na politička zbivanja u različitim državama koja su bila značajna u vrijeme pisanja tih radova, moglo bi se zaključiti kako se hrvatski prijevod knjige, s obzirom na znatne promjene koje su se dogodile u proteklih desetljeće i pol, pojavljuje prekasno i kako knjiga više nije aktualna. Situacija je, međutim, upravo suprotna. Recentna politička događanja i u Hrvatskoj i u drugim dijelovima svijeta čine knjigu izrazito aktualnom. Zakarijina knjiga tematizira, naime, napetost između liberalizma i demokracije, dvije ključne sastavnice suvremenih demokratskih političkih poredaka.²

Liberalne demokracije nastale su spajanjem dviju različitih tradicija, liberalne i demokratske, o čemu su i prije pojave Zakarijine knjige objavljeni značajni politološki radovi. Ovdje treba istaknuti Crawforda Macphersona koji u svojoj knjizi *The Life and Time of Liberal Democracy* (1977) opisuje kako se snažnije povezivanje dviju različitih tradicija događa tijekom drugog dijela 19. i prvog dijela 20. stoljeća. Pritom, te dvije tradicije imaju u svojoj jezgri različite temeljne vrijednosti. Liberalna tradicija naglašava važnost individualnih prava i sloboda, a demokratska narodnu suverenost i jednakost građana. Demokratska tradicija proizlazi iz ideje da najviša moć u nekoj političkoj zajednici treba počivati u rukama naroda

je godina predavao međunarodnu politiku, no široj američkoj javnosti, pa i dijelu hrvatske politološke, poznat je po svom novinarskom i političko-analičarskom angažmanu u časopisima *Foreign Affairs*, *Newsweek* i *Time*, te na CNN-u. U razdoblju od 2000. do 2010. godine objavljivao je redovite tjedne kolumne u *Newsweeku*, u kojima je analizirao najvažnija zbivanja u američkoj i međunarodnoj politici. Iste teme trenutno obrađuje i u televizijskoj emisiji *Fareed Zakaria GPS (Global Public Square)*, koja se dva puta tjedno emitira na CNN-u, a u kojoj ugošćuje relevantne sugovornike, političare i analitičare, iz američke i međunarodne politike. Osim toga, Zakaria od 2010. godine obnaša funkciju urednika političkih sadržaja i političkog komentatora u časopisu *Time*, a smatraju ga jednim od najutjecajnijih američkih političkih kolumnista. Objavio je nekoliko knjiga od kojih je, uz *The Future of Freedom* (2003), najvažnija *The Post-American World*, objavljena u dva izdanja (2008; 2011), pri čemu je prvo, pod nazivom *Svijet nakon Amerike* (2009), objavljeno, u izdanju *Fracture*, i na hrvatskom jeziku.

2 Ovdje se može spomenuti dva recentna politička događaja koja se odnose na Hrvatsku, a koja se mogu interpretirati kroz prizmu napetosti između liberalnog i demokratskog segmenta. Oba su vezana uz zahtjeve za raspisivanje referenduma na temelju građanske inicijative, pri čemu se u prvom slučaju, na referendumu održanom 01. prosinca 2013. godine, glasovalo o statusu i definiciji braka. Odlukom na referendumu brak je ustavno definiran kao životna zajednica žene i muškarca. U drugom slučaju, u kojem je proces raspisivanja referenduma još uvijek u tijeku, riječ je o zahtjevu za neposrednim odlučivanjem građana o pravima nacionalnih manjina. Ostavljajući po strani druge aspekte tih događaja, očito je da se u oba slučaja radi o ograničavanju ili smanjivanju prava i sloboda određenim grupama ljudi, odnosno manjinama. U oba je slučaja riječ o situacijama u kojima, s jedne strane, imamo zahtjev grupe građana da se direktno – demokratskim postupkom, odlučuje o određenim pravima i slobodama, dok je, s druge, grupa građana koja smatra kako se radi o pravima i slobodama koja su apsolutno neutuđiva i koja se ni na koji način ne smiju dovoditi u pitanje, čak ni korištenjem demokratske procedure.

koji, neposredno ili putem svojih predstavnika, odlučuje o svim važnim pitanjima. Liberalna tradicija temelji se na ideji da, putem ustavnih i zakonskih ograničenja, pojedince treba zaštititi od arbitrarnog korištenja vlasti, čak i u slučajevima kad ta vlast proizlazi iz većinske volje naroda. Kako bi se spriječilo da većinska volja ugrožava prava onih koji ostanu u manjini, demokratsko načelo dopunjeno je načelom obvezne zaštite temeljnih prava i sloboda pojedinaca.³ Posljedice toga povezivanja bile su, prema Macphersonu, demokratiziranje liberalizma i liberaliziranje demokracije.

Suvremene demokracije označavamo, dakle, sintagmom liberalne demokracije, pri čemu demokratski segment ističe suverenitet i političko sudjelovanje građana, a liberalni naglasak stavlja na vladavinu prava i zaštitu pojedinačnih prava i sloboda.⁴ Povezivanje tih tradicija na različitim se mjestima odvijalo na različite načine, što je ovisilo i o postojećim odnosima političkih snaga, pa su tako i rezultirajuće konfiguracije također bile raznolike. Povijest liberalnih demokracija može se promatrati i kao borba društvenih i političkih snaga čiji je cilj bio uspostaviti dominaciju jedne ili druge tradicije. Ta borba, smatra Macpherson, pokretač je političke evolucije suvremenih društava.⁵

3 Iako je za Macphersona odnos između liberalne demokracije i kapitalizma jedan od glavnih ključeva za razumijevanje razvoja i funkcioniranja suvremenih društava, pojam liberalizma koristi primarno u njegovu političkom značenju. Slično postupa i Zakaria, iako, na primjeru Kine, pokazuje kako ekonomska i politička liberalizacija mogu biti vremenski odvojene. Na tragu takvih razumijevanja i u ovom se radu pod liberalizmom primarno misli na političku dimenziju liberalne ideologije.

4 Pritom treba naglasiti kako se pojam demokracije u svakodnevnoj javnoj komunikaciji, katkad i u stručnoj politološkoj, koristi kao sinonim za liberalnu demokraciju. Korištenje pojma demokracije za označavanje čiste demokracije, to jest onoga što pojedini autori (Collier i Levitsky 1997) nazivaju demokracijom bez pridjeva (*democracy without adjectives*), a pod kojom se razumijeva narodna suverenost i većinsko odlučivanje, zapravo je prilično rijetko.

5 Ovdje treba spomenuti kako postoje i teoretičari koji su smatrali da su liberalna i demokratska načela nesumjerljiva i da ih je nemoguće povezati u stabilan politički poredak. Tako Carl Schmitt u svom djelu *The Crisis of Parliamentary Democracy* (2000 [1926]) iznosi tezu prema kojoj demokracija negira liberalizam, a liberalizam negira demokraciju. Schmitt svoju tezu razvija u kontekstu krize predstavničke demokracije u Weimarskoj Njemačkoj dvadesetih godina 20. stoljeća, no njegovo razumijevanje odnosa liberalizma i demokracije ima šire teorijske ambicije. Prema Schmittu, savez demokracije i liberalizma uspostavljen tijekom 19. i početkom 20. stoljeća u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, kraljevskog apsolutizma, zamaglio je stvarnu narav odnosa tih dvaju načela. Liberalno načelo individualizma i demokratsko načelo jedinstva, jednakosti i homogenosti međusobno su suprotstavljeni, a pokušaji njihova povezivanja nužno vode krizi političkog sustava. Schmitt rješenje vidi u odbacivanju liberalnog segmenta i uspostavi modela plebiscitarne demokracije.

2. LIBERALNA DEMOKRACIJA U DJELU FAREEDA ZAKARIJE

Što o toj napetosti u svojoj knjizi piše Fareed Zakaria? Prihvaćajući viđenje prema kojoj je liberalna demokracija najpoželjniji mogući politički poredak, Zakaria želi pokazati kako je početkom 21. stoljeća taj poredak u nizu država nestabilan, pri čemu je glavni uzrok nestabilnosti dominacija demokratskog u odnosu na liberalni segment. Takve političke poretke Zakaria naziva iliberalnim demokracijama, a odlikuje ih postojanje slobodnih i poštenih izbora, no istodobno je izabrana politička klasa sklona ignorirati ustavna i zakonska ograničenja svoje vlasti, te kršiti slobode i prava građana. Zakaria nas u svojoj knjizi upozorava kako takve situacije nisu tek teorijska mogućnost nego i realnost s kojom se suočava značajan broj država, o čemu u uvodu navodi: „Tijekom posljednjih pola stoljeća na Zapadu su povezane demokracija i sloboda. No te dvije obale liberalne demokracije, isprepletene u političkom tkanju Zapada, danas se razdvajaju širom svijeta. Demokracija je u procvatu, a sloboda nije” (15).

U prva dva poglavlja knjige Zakaria, polazeći od teze prema kojoj ne postoji intrinzična povezanost demokracije i liberalizma, na nekoliko povijesnih primjera pokazuje razvoj odnosa između tih dviju tradicija. Pritom razlikuje dva moguća načina povezivanja liberalizma i demokracije. U prvom liberalizam, odnosno vladavina prava i zaštita prava pojedinaca, prethodi demokraciji. U drugom slučaju demokracija, odnosno održavanje slobodnih i poštenih izbora, prethodi liberalizmu. Zakaria se jasno i nedvosmisleno opredjeljuje za model u kojemu liberalizam prethodi demokraciji, pri čemu njegovi razlozi proizlaze iz analize iskustava pojedinih država. Kao primjer takvoga, dobrog puta u liberalnu demokraciju ističe Veliku Britaniju, za koju navodi da nije bila demokratska sve do 1930. godine, ali je puno prije toga smatrana uzorom konstitucionalne liberalne države. Takav obrazac povezivanja liberalizma i demokracije Zakaria prepoznaje, primjerice, i u slučaju Južne Koreje.

Drugi način povezivanja, onaj u kojemu demokracija prethodi liberalizmu, Zakaria smatra puno lošijim, a kao primjer do kakvih ishoda može dovesti takav model navodi postrevolucionarnu Francusku s kraja 18. stoljeća. U tadašnjoj Francuskoj parlament je zadobio apsolutnu vlast te je, u ime naroda, osuđivao ljude na smrt, negirajući postojanje temeljnih prava i sloboda. Zakaria napominje kako neki politolozi taj slučaj navode kao primjer totalitarne demokracije, a on misli da je riječ o prvom primjeru iliberalne demokracije u modernoj povijesti. Negativan ishod uvođenja demokracije u političku zajednicu s nerazvijenom liberalnom tradicijom Zakaria vidi i u slučaju Weimarske Njemačke. Uvođenje demokratskih institucija i procedura omogućilo je protuliberalnim snagama da osvoje

vlast i na kraju unište i samu demokraciju, o čemu Zakaria piše: „Rasistički je autoritarni nacionalizam trijumfiraio na svršetku Weimarske Republike ne unatoč demokratizaciji političkog života, nego zbog nje” (59).

Nakon povijesnog pregleda Zakaria se u trećem poglavlju usredotočuje na suvremeno razdoblje i nastoji dati primjere suvremenih iliberalnih demokracija, među koje svrstava, primjerice, Rusiju. Pritom napominje kako se koncept iliberalne demokracije može protezati od umjerenih „prijestupnika” pa do gotovo tiranskih režima, a zajedničko im je postojanje slobodnih izbora uz istodobno kršenje prava i ograničavanje sloboda građana. Mješavina demokracije i autoritarnosti različita je od zemlje do zemlje, no sve iliberalne demokracije imaju problem s prevelikom opsegom djelovanja vlasti koja to postupanje legitimira pozivanjem na većinsku volju.

Osobito zanimljivo iz današnje perspektive četvrto je poglavlje Zakarijine knjige koje govori o mogućnostima i načinima razvoja liberalne demokracije u arapskim državama. Problemi koji prate procese demokratizacije u Egiptu, Tunisu i Libiji danas su dobro poznati, no Zakaria u svojoj knjizi te probleme najavljuje, upozoravajući da će te države u slučaju početka procesa demokratizacije, prije nego što se razvije kultura poštovanja prava i sloboda pojedinaca, završiti u najboljem slučaju kao iliberalne demokracije, a u najgorem u stanju kaosa. O tome Zakaria piše, dakle, prije desetak godina: „Arapski vladari Bliskog istoka su autokrati, koruptni i vladaju čvrstom rukom. Ali još uvijek su liberalniji, tolerantniji i pluralističniji od onoga što bi, vjerojatno, došlo umjesto njih. Izbori bi u mnogim arapskim zemljama stvorili političare koji usvajaju nazore bliže Bin Ladenovim nego nazorima liberalnog monarha Jordana, kralja Abdulaha” (122). Taj dio Zakaria zaključuje riječima koje odlično opisuju i današnje stanje u toj regiji: „Današnji arapski svijet uhvaćen je u zamku između autokratskih država i iliberalnih društava, od kojih nijedno nije plodno tlo za liberalnu demokraciju” (123). Nepostojanje liberalne tradicije u arapskom svijetu Zakariju navodi na zaključak kako bi inzistiranje na demokratizaciji tog prostora moglo dovesti do ishoda koji su izrazito negativni. Stoga je i njegova sugestija američkoj vanjskoj politici, ali i međunarodnoj zajednici demokratskih država, na tom tragu: „Na početku, Zapad mora priznati da ne traži demokraciju na Bliskom istoku – barem ne još. Prvo tražimo konstitucionalni liberalizam, a to je nešto sasvim drukčije” (154).

U posljednja dva poglavlja knjige, petom i šestom, Zakaria promatra kako se napetost liberalizma i demokracije manifestira krajem 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama. Prema Zakariji, ravnoteža između liberalizma i demokracije u američkom političkom sustavu je narušena, pri čemu neravnoteža ide u korist demokracije, a na štetu liberalizma. Taj pomak u korist demokracije prouzročen je, prema autoru, velikom erozijom povjerenja u političke elite i političke institucije, te zahtjevima za

izravnijim sudjelovanjem građana u procesu donošenja političkih odluka. Zakaria je zabrinut zbog takvog razvoja situacije, pri čemu smatra kako su upravo kvalitetne političke elite, koje on naziva „elitama sa smislom za javno dobro”, najvažniji promotor i jamac kvalitete i stabilnosti suvremenih predstavničkih demokracija. Posebno ga brinu zahtjevi za osnaživanjem izravne demokracije, pri čemu kao najveći nedostatak tog tipa demokracije navodi izostanak deliberativne dimenzije koja, po njegovu mišljenju, može biti prisutna samo u predstavničkoj, parlamentarnoj demokraciji: „Stoljećima stara metoda donošenja zakona traži debatu i deliberaciju, uzima u obzir stavove opozicije, sklapa kompromise i tako proizvodi zakone koje legitimnima smatraju čak i ljudi koji se s njima ne slažu. Politika nije dobro funkcionirala kada su kraljevi vladali putem zapovijedi, pa ne radi dobro ni sada kada puk čini isto to” (200).

Zaključak knjige poslužio je Zakariji da još jednom, sada eksplicitno, izrazi svoju poziciju o odnosu liberalizma i demokracije u suvremenim društvima. Oko toga, za njega, nema dvojbi: „Ono što nam je danas u politici potrebno nije više, nego manje demokracije” (253). Dapače, i njegova preporuka političarima možda još jasnije odražava njegovo razmišljanje: „Ne tražite pomoć od teoretičara demokracije... politički filozofi koji danas pišu o demokraciji većinom su radikalni pobornici totalne demokracije bez okova” (250–251).

Zakarijina knjiga otvara brojna važna pitanja za demokratsku teoriju i praksu suvremenih društava. U ovom će radu veća pozornost biti posvećena trima pitanjima. Prvo je metodološko i odnosi se na sam koncept iliberalne demokracije. U kojoj je mjeri koncept korisno politološko oruđe za opisivanje i objašnjavanje političkih procesa u suvremenim društvima? Drugo je vezano uz Zakarijinu ocjenu kako je glavni problem suvremenih društava izrazita dominacija demokratskog nad liberalnim segmentom političkog poretka. Postoji li među teoretičarima i istraživačima demokracije i drukčiji način gledanja na odnos liberalnog i demokratskog segmenta? S tim je povezano i treće pitanje, ono o mogućim načinima nadilaženja napestosti tih dvaju segmenata.

3. KONCEPT ILIBERALNE DEMOKRACIJE KOD DRUGIH TEORETIČARA

U kojoj mjeri je koncept iliberalne demokracije prihvaćen među drugim teoretičarima i istraživačima demokracije? Pojednostavljeno, može se govoriti o trima grupama teoretičara i istraživača s obzirom na njihov odnos prema konceptu iliberalne demokracije.

U prvoj su oni koji smatraju kako je riječ o korisnom konceptu koji politolozima pomaže u istraživanju i objašnjavanju političkih procesa u

suvremenim društvima. Tako njemački politolog Wolfgang Merkel u svom razmatranju tipologija hibridnih režima navodi da je „Iliberalna demokracija najčešći tip defektne demokracije. Susreće se u svim regijama svijeta” (2011, 26). Larry Diamond (1999; 2002), slično Zakariji, piše kako je jačanje jaza između izborne i liberalne demokracije jedan od najvažnijih suvremenih političkih procesa, no kako mu je zapravo posvećeno malo pozornosti u politološkoj literaturi. Pritom je Diamondov pojam izborne demokracije sadržajem istoznačan pojmu iliberalne demokracije.

Drugu grupu čine autori koji smatraju kako je Zakaria ispravno prepoznao dominantne procese i trendove u suvremenim društvima, no koriste se nekim drugim pojmovima kako bi opisali to stanje. Pritom se kao primjer može izdvojiti pojam kompetitivnog autoritarizma što su ga razvili Steven Levitsky i Lucan Way (2002; 2010). Oni kompetitivni autoritarizam određuju kao poredak u kojemu postoje demokratske institucije koje se koriste kao glavni kanal za dolazak na vlast, no u kojemu je politički proces organiziran tako da favorizira one koji obnašaju vlast. U tim poredcima održavaju se izbori koji su kompetitivni ali nisu do kraja poštteni, jer oni koji obnašaju vlast, manipulacijama državnim resursima i institucijama, sebi stvaraju prednost i dovode u pitanje pravičnost političkog natjecanja. Izbori se održavaju redovito te postoje mogućnosti da opozicija na njima pobijedi, no političko natjecanje organizirano je tako da daje veće šanse onima koji su na vlasti. Pravičnost političkog natjecanja najčešće je, prema autorima, ugrožena nejednakim pristupom financijskim resursima, te pristranošću medijskog i pravosudnog sustava koji su izrazito naklonjeni političkim akterima na vlasti. Kompetitivni autoritarizam, kao i iliberalna demokracija, svojevrsan je hibridni režim, pri čemu autori sa Zakarijom dijele zabrinutost da funkcioniranje suvremenih političkih sustava sve više ide u smjeru slabljenja liberalne demokracije i jačanja hibridnih režima. Razlika u odnosu na Zakariju jest u tome što spomenuti autori, pozivajući se na razmišljanje Juana Linza prema kojemu defektne demokracije zapravo nisu demokracije nego autoritarni sustavi, smatraju da se prilikom označavanja hibridnih režima naglasak treba više staviti na autoritarna, a manje na demokratska obilježja takvih režima.

Trećoj grupi pripadaju autori koji, ne odbacujući teorijsku logiku koncepta iliberalne demokracije, smatraju kako nam on slabo pomaže u opisivanju i objašnjavanju trendova u suvremenim političkim procesima. Ta je grupa poprilično heterogena jer su u njoj autori koji se, osim što dijele vrlo sličan stav prema Zakarijinoj analizi, bitno razlikuju u svojim ocjenama o dominantnim trendovima u funkcioniranju suvremenih demokratskih političkih sustava.

S jedne strane, u tu se grupu mogu svrstati istraživači koji smatraju da je Zakaria krivo procijenio i prenaglasio jačanje iliberalnih demokracija, no

istodobno ne daju alternativnu interpretaciju stanja suvremenih demokracija. Primjer takvog razmišljanja je Jörgen Möller koji se u svom članku "The Gap Between Electoral and Liberal Democracy Revisited" (2007) također bavi pitanjem jačanja demokratskog i slabljenja liberalnog segmenta suvremenih demokracija, no dolazi do drukčijih zaključaka od Zakarije. Möller korisnost koncepta iliberalne demokracije nastoji provjeriti kroz empirijsku analizu, pri čemu se koristi podacima o stanju demokracije koje u svojim godišnjima izvještajima objavljuje međunarodna nevladina organizacija *Freedom House*.⁶ Analiza tih podataka navodi ovog autora na zaključak koji je suprotan Zakarijinom, pa tako ističe kako njegovo istraživanje pokazuje da je broj iliberalnih demokracija u ukupnom broju erodirao s 27 posto 1998. na samo 8 posto 2005. godine.⁷ Iz toga izvodi prognozu prema kojoj će u budućnosti obje dimenzije demokracije biti sklone konvergenciji, a ne divergenciji. Situacije u kojima postoji kombinacija slobodnih izbora i ograničenja sloboda i prava bit će, po ovom autoru, sve rjeđe. Drugim riječima, suvremena će se društva razvijati prema stanju u kojemu će istovremeno biti i liberalna i demokratska ili onom u kojemu će istovremeno biti neliberalna i nedemokratska.⁸

6 *Freedom House* međunarodna je nevladina organizacija koja u sklopu svoje misije promoviranja liberalne demokracije objavljuje, pod nazivom „Freedom in the World”, redovita godišnja izvješća o stanju demokracije u više od 190 država svijeta. Pritom je zanimljivo da i ta organizacija suvremenu demokraciju razumijeva kao spoj liberalnog i demokratskog segmenta, pa se na tragu toga i analiza odvija na dvjema zasebnim dimenzijama. Prva, povezana s demokratskim segmentom, obuhvaća politička prava (izborni proces, političko sudjelovanje građana i djelovanje vlasti), a druga, vezana uz liberalni segment, građanska prava i slobode (sloboda mišljenja i izražavanja, sloboda udruživanja, vladavina prava te osobne slobode). Svaka od država ocjenjuje se na dvjema spomenutim dimenzijama, a potom se, kombiniranjem tih ocjena, država smješta u jednu od tri moguće kategorije: slobodna, djelomično slobodna i neslobodna. Više podataka o metodologiji istraživanja i metodama kategoriziranja država dostupno je na: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-014/methodology#.UzFL8ss-k5s>.

7 Pritom treba napomenuti kako se Zakaria u svojoj knjizi nije koristio rigoroznom i preciznom empirijskom analizom, nego je, kako bi potkrijepio vlastite teze, opisivao stanje u nekoliko država.

8 Prema posljednjem izvještaju *Freedom Housea*, onom za 2013. godinu, situacija se ne razvija u smjeru što ga je Möller predvidio. Naime, taj izvještaj omogućuje analizu koja pokazuje kako je u 2013. godini u svijetu postojala 31 država koja se može označiti kao iliberalna demokracija. To su države u kojima su ispunjeni minimalni standardi slobode i poštenja izbornog procesa, te u kojima ne postoje značajna ograničenja političkih prava građana, no u kojima istodobno postoje ozbiljni nedostaci po pitanju zaštite određenih građanskih prava i sloboda. Riječ je o sljedećim državama: Albanija, Bangladeš, Butan, Bolivija, Bosna i Hercegovina, Ekvador, Filipini, Gruzija, Gvatemala, Honduras, Indonezija, Kenija, Kolumbija, Liberijska, Libija, Makedonija, Malavi, Meksiko, Moldavija, Nepal, Niger, Pakistan, Papua Nova Gvineja, Paragvaj, Sejšeli, Siera Leone, Tanzanija, Tajland, Tunis, Turska i Ukrajina. Ako se kao mjera uzme postotak od ukupnog broja država obuhvaćenih istraživanjem, riječ je o 16 posto država, pa je očito da se Möllerova prognoza o „nestanku” iliberalnih demokracija nije

4. DOMINACIJA LIBERALNOG NAD DEMOKRATSKIM SEGMENTOM

Druga grupa istraživača koja odbacuje koncept iliberalne demokracija kao koristan za opisivanje suvremenih političkih procesa jest ona koja stanje suvremenih društava opisuje na potpuno suprotan način od Zakarije. Time dolazimo do teme teoretičara i istraživača koji na bitno drukčiji način sagledavaju odnos liberalnog i demokratskog segmenta, odnosno misle kako je glavni problem dominacija liberalnog nad demokratskim segmentom.

Primjer takve evaluacije stanja možemo pronaći u radovima belgijske političke teoretičarke Chantal Mouffe (2000; 2005). Ova teoretičarka tvrdi kako suvremenim društvima dominira ono što označava kao postpolitički konsenzus, pri čemu je temeljno obilježje tog stanja odbijanje da se politika i političko promatraju u antagonističkoj dimenziji. Isticanje narodne suverenosti i sudjelovanje građana u politici je, prema Mouffe, izrazito zanemareno i potisnuto, te se najčešće promatra kao prepreka implementaciji ideologije ljudskih prava. Mouffe polazi od teze kako su ljudska prava konstitutivna za suvremene demokracije, no tome dodaje kako ona ne mogu biti isključivi kriterij za procjenu stanja demokracije. Bez učinkovitog sudjelovanja građana u procesu donošenja važnih političkih odluka ne može biti ni demokracije.

Dominacija liberalnog dijela očituje se, prema ovoj autorici, na niz načina. Izabrani politički predstavnici svojim odlukama i ponašanjem sve manje odražavaju interese građana, čime je ideja vladavine naroda postala upitna. Osim toga, sve veći broj društvenih i političkih pitanja dobiva svoje konačno razrješenje u sudskoj sferi, a sve manje se odluke donose u političkoj sferi. Zaštita prava dobiva, i u političkom diskursu i u političkoj praksi, primat nad političkim sudjelovanjem građana. Takva nadmoć liberalnog nad demokratskim segmentom povezana je s elitističkim shvaćanjem demokracije koje dominira među političkim elitama, a prema kojemu je glasovanje građana nužno zlo.⁹ Političke elite osigura-

ostvarila. O tome u svom izvještaju piše i potpredsjednik te organizacije Arch Puddington (2014) navodeći kako je, globalno gledano, u proteklih pet godina došlo do blagog napretka na demokratskoj dimenziji, no istodobno se dogodila regresija na liberalnoj dimenziji, pri čemu su najviše ugrožene sloboda izražavanja, vladavina prava i sloboda udruživanja.

9 Teoriju demokratskog elitizma sustavno je pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća u svojim radovima godina formulirala i eksplicirala grupa američkih politologa (Stouffer 1955; Converse 1964; McClosky 1964). Spomenutu su teoriju utemeljili na rezultatima istraživanja u kojima su politička znanja i stavove američkih političkih elita komparirali sa znanjima i stavovima „običnih” američkih građana. Ta su istraživanja sugerirala značajno „bolje” rezultate političkih elita, pa je na tragu toga središnji element teorije demokratskog elitizma da su političke elite nositelji liberalno-demokratske vizije i zaštitnici liberalne demokracije od

vaju građanima pravo glasovanja i izbor političkih predstavnika, no nastoje donošenje ključnih odluka što više zadržati u vlastitim rukama. Ta sumnjičavost prema demokraciji i demokratskim procedurama potiče političke elite da sve veći broj odluka izmjesti iz političke sfere u sferu sudstva ili u sferu tzv. ekspertize. Na djelu je, prema Mouffe, trijumf liberalne interpretacije suvremene demokracije, a takvo stanje opisuje izrazom liberalna hegemonija.

Sličnu dijagnozu postojećeg stanja dao je i ugledni politolog Peter Mair (2005; 2013) koji za njegovo označavanje upotrebljava pojam liberalne autokracije. Liberalne autokracije politički su poredci u kojima se ne održavaju slobodni i poštenu izbori, no vlast štiti i jamči temeljna ljudska prava svih građana. Zanimljivo je kako isti pojam u istom značenju u svojoj knjizi koristi i Fareed Zakaria, no pritom je njegova dijagnoza bitno drukčija od one koju nudi Mair. Zakaria, naime, tvrdi kako su liberalne autokracije postojale tijekom 18, 19. i prve polovine 20. stoljeća u državama u kojima je proces liberalizacije prethodio procesu demokratizacije, no kako ih je gotovo nemoguće pronaći u suvremenom svijetu. Kao jedan od rijetkih suvremenih primjera Zakaria navodi slučaj Hong Konga u razdoblju osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, tijekom britanskog protektorata nad tim teritorijem. Nasuprot tom viđenju, Mair u svojoj analizi nastoji pokazati kako bi liberalne autokracije u budućnosti mogle postati bitan model organizacije suvremenih političkih sustava. Kao primjer političkog sustava koji se razvija u smjeru liberalne autokracije Mair ističe Europsku uniju.

Analizirajući politički proces koji se odvija na razini Europske unije, Mair zaključuje kako se najvažnije političke odluke donose neovisno o željama i preferencijama građana. Iako, formalno gledano, postoje kanali potencijalnoga političkog utjecaja građana, kao što su izbori za Europski parlament, ta mogućnost utjecaja vrlo je ograničena, o čemu Mair navodi: „Riječ je o političkom sustavu kojem građani ne mogu pristupiti koristeći se

neobrazovane i vrlo često netolerantne javnosti. Spomenuti autori smatraju kako se može govoriti o četiri stupa teorije demokratskog elitizma. Prvo, među političkim elitama, bez obzira na razlike koje među njima postoje, prevladava konsenzus o liberalnoj demokraciji kao najboljem mogućem političkom poretku. Drugo, stavovi elita su visokostrukturirani i konzistentni s obzirom na različite segmente politike. Treće, elite su puno demokratskije od građana. Četvrto, elite su svojevrsni čuvari liberalne demokracije, one štite liberalno-demokratske institucije od neinformirane i netolerantne javnosti. Teorija demokratskog elitizma izvorno je formulirana kako bi opisala američki politički sustav pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, no nadišla je vrijeme i mjesto svog nastanka i postala općim mjestom u diskursu političkih elita u demokratskim društvima. Političke elite koriste se teorijom demokratskog elitizma, češće implicitno nego eksplicitno, kako bi opravdale veliku ulogu koju suvremeni demokratski politički sustavi daju političkoj klasi u procesu donošenja političkih odluka. Pritom je zanimljivo uočiti kako se važenje teorije demokratskog elitizma i pojedinih stupova, od kojih se sastoji, zapravo vrlo rijetko empirijski propituje i provjerava.

izborima i političkim strankama, dakle institucijama i kanalima tradicionalnog političkog predstavljanja” (2005, 17). Tome dodaje kako ponašanje i preferencije građana ne predstavljaju okvir unutar kojeg se moraju kretati donositelji politika, stoga političke elite imaju gotovo potpuno slobodne ruke pri donošenju odluka. Europskoj uniji, prema Mairu, manjka demokratski segment: „Čak i ako Europska unija nije antidemokratska, ona je u svakom slučaju nedemokratska, barem ako na umu imamo konvencionalno europsko razumijevanje pojma demokracije: postoji nedostatak političke odgovornosti, malo je prostora za legitimaciju koja proizlazi iz političkog sudjelovanja građana, a donositelji glavnih odluka vrlo rijetko mogu biti opozvani od strane birača... Alternativni oblici donošenja odluka – judikalizacija, ekspertiza i oslanjanje na tijela u kojemu sjede imenovani a ne izabrani dužnosnici – sve su značajniji” (2005, 25). Pritom je za Maira takav razvoj Europske unije očekivan jer je ona i stvorena kako bi se prevladali nedostaci koji su u okviru nacionalnih liberalnih demokracija proizlazili iz pretjeranog naglašavanja demokratskog segmenta, to jest iz ekscesivnoga političkog sudjelovanja građana i njihovih brojnih zahtjeva prema političkim elitama. Europska unija stvorena je kao prostor u kojemu politička klasa odluke može, i to putem pregovora i dogovora, donositi odluke neopтереćena i neograničena željama građana. Mairova analiza ne zaustavlja se na opisu Europske unije kao liberalne autokracije. On odbacuje teze prema kojima je ta tvorevina poseban slučaj ili iznimka, nego politički sustav EU promatra kao jedan od mogućih odnosa između liberalnog i demokratskog segmenta, i to onaj u kojemu je demokratski segment izrazito potisnut i sve manje prisutan. Pritom je zanimljiva i Mairova prognoza kako će se model liberalne autokracije s razine Europske unije sve više spuštati i na nacionalne države, o čemu tvrdi: „S obzirom da se demokratsko donošenje odluka pokazalo marginalnim za djelovanje europskog političkog sustava, s vremenom će gubiti na vrijednosti i u djelovanju nacionalnih političkih sustava koji čine sastavni dio Europske unije. Na taj način, kroz Europsku uniju, europski građani uče živjeti u svijetu u kojem ne postoji učinkovita sudionička demokracija” (2005, 14).

Očito je da se razumijevanje suvremenog stanja koje iznosi Zakaria bitno razlikuje od onoga što ga nude Mouffe i Mair. Jedno od mogućih objašnjenja tih razlika jest u činjenici što sve spomenute interpretacije ostaju na prilično visokoj razini apstrakcije, bez pokušaja da se iznesene teze provjere sustavnom analizom većeg broja empirijskih slučajeva. Empirijska analiza koja bi nas približila odgovoru o tome u kojem se smjeru, u pitanju odnosa liberalnog i demokratskog segmenta, kreću suvremena društva tek nam predstoji. Ostavljajući po strani empirijsku analizu, vraćamo se sumiranju napetosti između liberalnog i demokratskog segmenta. Dosadašnji pregled literature pokazao je kako se, pojedno-

stavljeno, može govoriti o trima temeljnim konfiguracijama. U idealnom slučaju postoji ravnoteža između demokratskog i liberalnog dijela, dok u slučajevima neravnoteže dominira ili liberalni ili demokratski dio. U idealnim uvjetima liberalne demokracije osiguravaju zaštitu individualnih prava i sloboda, te istodobno omogućavaju demokratsku vladavinu naroda ili njegovih predstavnika. Ponekad je idealna ravnoteža narušena.

O procesima putem kojih se ta idealna ravnoteža narušava piše, na pregledan način, u svom članku "Populism and the Politics of Rights: The Dual Attack on Representative Democracy" (1998) kanadski politolog Rainer Knopff. Knopff smatra da je liberalna demokracija kontinuirano izložena napadima s dviju strana. S jedne su strane napadi populista, koji, ako su uspješni, vode uspostavi populističkih, iliberalnih demokracija. Populističke demokracije model su u kojemu se žele ukinuti ograničenja koja su demokratskom procesu nametnuta, a koja proizlaze iz postojanja temeljnih prava i sloboda pojedinaca. U tom modelu volja naroda postaje najboljim mjerilom za sva pitanja, a svaka vrsta ograničenja narodne volje proglašava se nedemokratskom. Ideja narodne volje, odnosno ničim ograničene suverenosti naroda, koristi se kao opravdanje za zaobilaznje i ignoriranje manjinskih prava.¹⁰

S druge strane, liberalnoj demokraciji prijete napadi koje Knopff naziva politika prava (*politics of rights*), a koji, ukoliko su uspješni, vode dominaciji liberalnog nad demokratskim dijelom, to jest svojevrstoj liberalnoj autokraciji. Knopff politiku prava opisuje kao model u kojemu je vladavina prava divinizirana, a političko sudjelovanje građana posve marginalizirano. U tim modelima vlast ne samo da nije u rukama građana, nego se ona postupno sve više oduzima i izabranim predstavnicima i pozicionira u ruke imenovanih sudaca. Vladavina prava postaje ono što je za predliberalnu teokratsku politiku bio Bog: vrhovni transpolitički arbitar koji je iznad svih postojećih političkih podjela. Najvažniji politički sukobi razrješuju se u sudskoj sferi, pri čemu se odluke sudaca propituju u puno manjoj mjeri od odluka koje donose političari. U praksi, suci su zapravo dobro umreženi s političkom klasom, pa najčešće, pod krinkom osiguranja vladavine prava, a u suradnji s političkom klasom, osiguravaju i promoviraju neke partikularne interese.

Populizam i politika prava, iako radikalno različiti u razumijevanju prikladnog odnosa liberalnog i demokratskog segmenta, modeli su koji se međusobno „hrane” i ojačavaju te time, prema Knopffu, predstavljaju opasnost za uravnoteženo, stabilno i učinkovito, funkcioniranje liberalnih demokracija.

10 O populizmu, populističkoj demokraciji i uzrocima jačanja populističkih pokreta u suvremenoj Europi više vidjeti u: Šalaj 2012; 2013.

5. RAVNOTEŽA LIBERALNOG I DEMOKRATSKOG KOD ROBERTA DAHLA

Je li uopće moguće postići dugoročnu stabilnu ravnotežu liberalnog i demokratskog segmenta? Čini se da politolozi i politička znanost još uvijek tragaju za rješenjem koje bi uklonilo napetost između dvaju stupova suvremenih demokratskih društava.

Potvrda takve situacije može se pronaći u radovima američkog politologa Roberta Dahla, vjerojatno najvažnijeg teoretičara demokracije 20. stoljeća. Dahl u nizu svojih radova tematizira brojne važne teme demokratske teorije kao što su, primjerice, opravdanje demokracije kao najboljega mogućeg načina kolektivnog odlučivanja, političke institucije koje zahtijeva suvremena demokracija, uvjeti koji pospješuju djelotvorno funkcioniranje demokracije, kriteriji i indikatori na temelju kojih možemo procjenjivati demokratski proces itd.

Pitanjem odnosa demokracije i liberalizma sustavno se bavi u svojoj knjizi *Demokracija i njezini kritičari* (1999[1989]) u kojoj toj temi posvećuje dva poglavlja. Dahl piše da je pitanje ispravne ravnoteže liberalnog i demokratskog segmenta jedno od najvažnijih pitanja demokratske teorije, pri čemu se važan dio rasprava usredotočuje na pitanje mjere u kojoj ograničenja koja proizlaze iz postojanja individualnih prava i sloboda mogu biti nametnuta demokratskom procesu.¹¹ Već i površna analiza suvremenih političkih sustava pokazuje, navodi Dahl, kako uopće nije sporno da većine, koristeći se demokratskim procesom, ponekad nanose štetu i ugrožavaju određena prava i interese manjina. Pravo je pitanje, za Dahla, mogu li se i kako takve situacije spriječiti. Nakon pregleda literature iz demokratske teorije i analize empirijske prakse suvremenih političkih sustava, Dahl zaključuje kako niti politička teorija i politologija niti politička praksa nisu pronašle zadovoljavajući način dokidanja napetosti liberalizma i demokracije.

Analiza prakse suvremenih društava navodi Dahla na zaključak kako se, pojednostavljeno gledano, napetost liberalizma i demokracije rješava na jedan od dva moguća načina. Prvi je model ograničene demokracije ili kvazičuvarstva koji prednost daje očuvanju temeljnih sloboda i prava poje-

11 Pritom Dahl napominje kako je jedan dio problema suvremenih društava, za koje pojedini teoretičari smatraju da proizlaze iz napetosti liberalizma i demokracije, zapravo rezultat neuspjeha procesa političkog odlučivanja da udovolji demokratskim kriterijima. Drugim riječima, problem nije u napetosti liberalizma i demokracije, nego u manjku demokracije, o čemu na jednom mjestu navodi: „... rješenje možda nije u tome da se na demokratski postupak nametnu ograničenja ili da se zajamče ispravni ishodi sredstvima alternativnog i po pretpostavci manje demokratskog postupka. Rješenje bi, umjesto toga, moglo biti u tome da se poboljša rad demokratskog procesa: da ga se učini demokracičnijim” (169).

dinaca, pa je mogućnost demokratskog odlučivanja ograničena postojanjem svojevrstnih „čuvara” liberalne demokracije, najčešće institucionaliziranih u obliku ustavnih ili vrhovnih sudova koji postaju jamcem zaštite prava i sloboda. Drugi model smatra kako se određena razina narušavanja prava i interesa manjina može prihvatiti kao cijena koju treba platiti za druge prednosti demokratskog procesa. Jasno je da, iako sam Dahl ne koristi te nazive, prvi model ide u smjeru liberalne autokracije, a drugi u smjeru iliberalne demokracije.

Koji od tih dvaju modela preferira Dahl? Autor na ovo pitanje ne daje eksplicitan odgovor, prije svega zato što smatra da je, s obzirom na raznolikost socioekonomskih i političkih uvjeta suvremenih društava u koja su demokratska načela i institucije implementirane, jednoznačan odgovor nemoguć. Nužno je, smatra Dahl, voditi računa o konkretnom kontekstu unutar kojeg se pokušava razriješiti napetost. Ipak, čini se da je za Dahla ispravan put onaj koji zagovara demokratizaciju demokracije, a ne onaj koji želi njezino ograničavanje. Iako priznaje da bi bez nekih ograničenja sam demokratski proces postao proturječnim i da bi mogao voditi i do ukidanja demokracije, napominje kako bi ta ograničenja trebala biti što manja. Taj njegov stav proizlazi iz uvjerenja da demokratski proces umnogome ovisi o postojanju političke kulture koja je spremna podržati demokraciju. Dahl smatra da se demokracija u nekoj državi neće održati ako ljudi u toj državi ne budu pretežito vjerovali da je demokratski proces poželjan i ako njihovo uvjerenje ne postane ugrađeno u njihove navike, djelatnost i kulturu. Ako takva politička kultura ne postoji, slabe su šanse za dugoročan opstanak demokracije, bez obzira na ustavna i zakonska ograničenja koja mogu postojati. Demokratska politička kultura razvija se, prema Dahlu, kroz različite mehanizme, no najviše kroz direktno sudjelovanje građana u političkim procesima koji udovoljavaju demokratskim kriterijima. Stoga Dahl zaključuje: „Baš kao što individualna autonomija nužno uključuje i mogućnost pogreške i mogućnost ispravnog djelovanja, isto biva i s narodom. U onoj mjeri u kojoj je narodu oduzeta prilika za autonomno djelovanje i u kojoj nad njim vladaju čuvari, manje je vjerojatno da će razviti osjećaj odgovornosti za svoje kolektivne odluke. U mjeri u kojoj je autonoman, on ponekad može pogriješiti i postupiti nepravedno. Demokratski je proces kockanje s mogućnostima da će narod, djelujući autonomno, naučiti kako ispravno postupati” (187).

Zaključno, može se reći kako je odnos demokracije i liberalizma bio kontroverzan od samih početaka povezivanja tih dvaju segmenata. Suvremena politološka literatura, ali i aktualna politička zbivanja u demokratskim političkim poredcima, sugeriraju nam da niti politički znanstvenici niti političari još nisu osmislili model koji bi uklonio tu napetost koja proizlazi iz postojanja dvaju različitih segmenata. Liberalne demokracije

politički su poredci u kojima se kontinuirano traži kompromis između liberalnog individualizma i demokratskog kolektivizma. Možda je u toj otvorenosti potrage za najboljom ravnotežom sadržana i jedna od najvažnijih vrijednosti liberalne demokracije.

LITERATURA

- Collier, David and Levitsky, Steven. 1997. "Democracy with adjectives: conceptual innovations in comparative research". *World Politics*, 49 (3): 430–451.
- Converse, Philip. 1964. The nature of mass beliefs systems in mass publics. In: Apter, David (ed.), *Ideology and Discontent*, Free Press. London, 207–227.
- Dahl, Robert. 1999[1989]. *Demokracija i njezini kritičari*. Zagreb: Politička kultura.
- Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Diamond, Larry. 2002. "Thinking about hybrid regimes". *Journal of Democracy*, 13 (2): 21–35.
- Knopff, Rainer. 1998. "Populism and the Politics of Rights: The Dual Attack on Representative Democracy". *Canadian Journal of Political Science*, 31 (4): 683–705.
- Levitsky, Steven and Way, Lucan. 2002. "The Rise of Competitive Authoritarianism". *Journal of Democracy*, 13 (2): 51–65.
- Levitsky, Steven and Way, Lucan. 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macpherson, Crawford B. 1977. *The Life and Time of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Mair, Peter. 2005. Popular Democracy and the European Polity. *European Governance Papers* (EUROGOV) No. C-05-03; dostupno na: <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-connex-C-05-03.pdf>.
- Mair, Peter. 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. New York & London: Verso Books.
- McClosky, Herbert. 1964. "Consensus and ideology in American politics". *American Political Science Review*, 58 (2): 361–382.
- Merkel, Wolfgang. 2011. *Transformacija političkih sustava: uvod u teoriju i empirijsko istraživanje transformacije*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Mouffe, Chantal. 2000. *The Democratic Paradox*. New York & London: Verso.
- Mouffe, Chantal. 2005. "The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism". In: Panizza, Francisco (ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso. London, 50–71.

- Möller, Jörgen. 2007. "The Gap between Electoral and Liberal Democracy Revisited. Some Conceptual and Empirical Clarifications". *Acta Politica*, (42): 380–400.
- Puddington, Arch. 2014. "The Democratic Leadership Gap. Freedom House"; dostupno na: <http://freedomhouse.org/report/freedom-world-2014/essay-democratic-leadership-gap#.U2oCXMu9Q5s>
- Schmitt, Carl. 2000[1926]. *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Stouffer, Samuel. 1955. *Communism, Conformity and Civil Liberties*. New York: Doubleday.
- Šalaj, Berto. 2012. „Suvremeni populizam”. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 9: 21–49.
- Šalaj, Berto. 2013. „Demokracija i populizam: Doktor Jekyll i gospodin Hyde”. U: Milardović, Anđelko i Jožanc, Nikolina (ur.), *Demokracija i postdemokracija*, Pan liber. Zagreb, 129–152.
- Zakaria, Fareed. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy". *Foreign Affairs*, 76 (6): 22–43.
- Zakaria, Fareed. 2008. *The Post-American World*. New York: Norton & Company.
- Zakaria, Fareed. 2011. *The Post-American World: Release 2.0*. New York: Norton & Company.
- Zakaria, Fareed. 2012[2003]. *Budućnost slobode: Iliberalna demokracija u zemlji i u inozemstvu*. Zagreb: Fraktura.

SUMMARY

THE FUTURE OF CONTEMPORARY SOCIETIES:
ILLIBERAL DEMOCRACIES OR LIBERAL AUTOCRACIES?

This article discusses the concept of illiberal democracy primarily through work of Fareed Zakaria but also the tension between liberalism and democracy, two key components of modern democratic political systems through the works of contemporary political science authors. The author provides an overview how the concept of illiberal democracy was accepted among other theorists and democracy researchers. The paper argues that the relationship between democracy and liberalism was controversial from the beginning of linking those two segments. Contemporary political science literature, and the current political developments in democratic societies, suggests that neither political scientists nor politicians have yet devised a model that would eliminate the tension that arises from the existence of two different segments. Liberal democracies are political regimes in which compromise between liberal individualism and democratic collectivism is continually requested.

KEY WORDS: Fareed Zakaria, liberalism, illiberal democracy.